

Sygn. akt IV U 1899/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 kwietnia 2016 r.

Sąd Okręgowy/Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Częstochowie

Wydział IV

w składzie:

Przewodniczący SSO Monika Wąsowicz

Protokolant Paulina Ochmańska

po rozpoznaniu w dniu 13 kwietnia 2016 r. w Częstochowie

sprawy B. M.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w C.

przy udziale zainteresowanego K. M.

o zwrot świadczeń pobranych nienależnie

na skutek odwołania B. M.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w C.

z dnia 27 października 2015 r. Nr (...)/-115

z dnia 27 października 2015 r. Nr (...)-1/15

1. zmienia zaskarżone decyzje o tyle, iż stwierdza, że ubezpieczony B. M. nie ma obowiązku zwrotu odsetek od nienależnie pobranych świadczeń naliczonych od kwoty 9022,36 zł za okres od 19 listopada 2013 roku do 27 października 2015 roku w kwocie 2537,58 zł oraz naliczanych od kwoty 5112,02 zł za okres od 16 lutego 2015 roku do 27 października 2015 roku w kwocie 183,40 zł;

2. oddala odwołania w pozostałej części.

Sygn. akt IV U 1899/15

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 27 października 2015 roku numer (...)/-115 Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w C. zobowiązał ubezpieczonego B. M. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 listopada 2013 roku do 31 sierpnia 2014 roku w kwocie 9.022,36 złotych i odsetek za okres od 19 listopada 2013 roku do 27 października 2015 roku w kwocie 2.537,58 złotych z tytułu nienależnie pobranych świadczeń.

Decyzją z dnia 27 października 2015 roku numer (...)-1/15 Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w C. zobowiązał ubezpieczonego B. M. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 lutego 2015 roku do 31 sierpnia 2015 roku w kwocie 5.112,02 złotych i odsetek za okres od 16 lutego 2015 roku do 27 października 2015 roku w kwocie 183,40 złotych z tytułu nienależnie pobranych świadczeń.

W odwołaniach wniesionym do Sądu ubezpieczony B. M. wniósł o zmianę zaskarżonych decyzji w całości poprzez odstąpienie przez organ rentowy od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w całości oraz umorzenie odsetek, ewentualnie o odstąpienie przez organ rentowy od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w części rozkładając te należności na raty (nie mniej niż 12) i odraczając termin ich płatności oraz umorzenie odsetek. Zaskarżonym decyzjom zarzucił naruszenie art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 136 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez ich niezastosowanie.

W uzasadnieniu swojego stanowiska wskazał, iż renta rodzinna, którą otrzymał nie została przez niego wykorzystana, ale została przeznaczona na życie rodziny. W gospodarstwie domowym bowiem poza nim pozostaje mama otrzymująca rentę w wysokości 720 złotych oraz bracia J., który zatrudniony jest na umowę o pracę i zarabia około 1.260 złotych i K. M.. Dodał, iż prowadzą wspólny budżet, a otrzymywane pieniądze ledwo starczą im na utrzymanie, albowiem koszty mieszkania wynoszą około 910 złotych, do tego dochodzi także konieczność spłaty dwóch kredytów, których raty miesięczne wynoszą około 450 złotych i 630 złotych oraz koszty szkoły brata K. w wysokości 150 złotych. Podniósł przy tym, iż mama oraz brat K. są niepełnosprawni, mają orzeczony umiarkowany stopień niepełnosprawności, co tym samym realnie ogranicza możliwości zarobkowe połowy jego rodziny. Wskazał przy tym, iż jeśli nie otrzymałby połowy renty rodzinnej to uzyskałby ją w całości brat K., a więc tak czy inaczej pozostałaby ona w całości w dyspozycji gospodarstwa domowego. Biorąc jednak pod uwagę fakt, iż żyją oni na granicy ubóstwa konieczność zwrotu tak wysokich należności byłaby dla jego rodziny tragedią, albowiem pozbawieni zostaliby niezbędnych środków utrzymania. Tym samym w jego sytuacji występują szczególnie uzasadnione okoliczności uzasadniające odstąpienie od konieczności spłaty nienależnie pobranych świadczeń, gdyż nie posiada on żadnego majątku, jest osobą młodą, bez szkoły, nie jest uzdolniony, ma problemy z nauką i kilkakrotnie próbował różnych szkół, ale bez pozytywnych skutków.

Wskazał także, iż mając na uwadze treść art. 73 ust. 1 ustawy renta rodzinna dla jednej osoby uprawnionej wynosi 85% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu, a dla dwóch osób uprawnionych – 90% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu, a także okoliczność, iż niezależnie od tego czy rentę rodzinną otrzymałby on i jego brat, czy obecnie otrzymuje ją tylko brat, była i jest ona przeznaczona na zaspokajanie podstawowych potrzeb całej rodziny, a więc za zasadne jest zwrócenie przez niego za wskazany okres jedynie różnicy wysokości 5% renty rodzinnej pomiędzy dwoma w/w przypadkami.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych – Oddział w C. wniósł o oddalenie odwołania wywodząc jak w uzasadnieniu zaskarżonej decyzji.

Sprawy niniejsze zostały połączone do wspólnego rozpoznania i orzekania.

Sprawa niniejsza toczyła się przy udziale zainteresowanego K. M..

Sąd ustalił i zważył, co następuje:

B. M. urodził się (...).

Decyzją z dnia 23 marca 2011 roku przyznano ubezpieczonemu od dnia 22 lutego 2011 roku, tj. od dnia śmierci ojca prawo do renty rodzinnej po zmarłym ojcu. Świadczenie przyznano okresowo do 31 sierpnia 2011 roku. Do świadczenia uprawniony jest także brat K. M..

Renta ustalona dla dwóch osób wyniosła 90% świadczenia zmarłego.

W dniu 19 lipca 2011 roku ubezpieczony przedłożył w organie rentowym zaświadczenie z (...) Zakładów (...). W. T. nr (...) w C. potwierdzające, iż w roku szkolnym 2011/2012 przyjęty został do pierwszej klasy T.. W oparciu o powyższe wypłata renty rodzinnej przedłużona została do 30 września 2011 roku. Następnie w oparciu o zaświadczenie potwierdzające naukę w pierwszej klasie T. świadczenie przyznane zostało okresowo do 31 sierpnia 2015 roku.

Decyzją z dnia 3 września 2015 roku organ rentowy wstrzymał z urzędu od dnia 1 września 2015 roku wypłatę renty rodzinnej dla B. M..

W dniu 5 października 2015 roku organ rentowy otrzymał zaświadczenie z (...) Zakładów (...). W. T. nr(...) w C. potwierdzające, iż ubezpieczony był uczniem T. w okresie od 1 września 2011 roku do 11 października 2013 roku.

W dniu 16 października 2015 roku ubezpieczony przedłożył zaświadczenie z Liceum Ogólnokształcącego dla Dorosłych w C. potwierdzające jego naukę od września 2014 roku do 23 stycznia 2015 roku, kiedy to uchwałą Rady Pedagogicznej został niepromowany na semestr wyższy i tym samym skreślony z listy słuchaczy.

(vide: akta rentowe, akta związane z wnioskiem ubezpieczonego o odstąpienie żądania nienależnie pobranych świadczeń i rozłożenie ich na raty lub odroczenie terminu ich płatności)

Zgodnie z art. 67 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. z 2015 roku, poz. 748 ze zm.) do renty rodzinnej uprawnieni są następujący członkowie rodziny spełniający warunki określone w art. 68-71:

- 1) dzieci własne, dzieci drugiego małżonka oraz dzieci przysposobione;
- 2) przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, w tym również w ramach rodziny zastępczej;
- 3) małżonek (wdowa i wdowiec);
- 4) rodzice.

W myśl art. 68 ust. 1 powołanej ustawy, dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione mają prawo do renty rodzinnej:

- 1) do ukończenia 16 lat;
- 2) do ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 lat życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia, albo
- 3) bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2.

Przepis art. 73 ust. 1 ustawy stanowi, iż renta rodzinna wynosi:

- 1) dla jednej osoby uprawnionej - 85% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu;
- 2) dla dwóch osób uprawnionych - 90% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu;
- 3) dla trzech lub więcej osób uprawnionych - 95 % świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu.

Zgodnie z treścią art. 74 ust. 1 i 2 powołanej ustawy wszystkim uprawnionym członkom rodziny przysługuje jedna łączna renta rodzinna, która podlega podziałowi na równe części między uprawnionych.

W razie ujawnienia okoliczności powodujących konieczność dokonania podziału renty rodzinnej po raz pierwszy lub zmiany warunków dotychczasowego podziału renty ze względu na zmianę liczby osób uprawnionych organ rentowy dokonuje podziału świadczenia od miesiąca ujawnienia tych okoliczności. Przepisy art. 129 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio (art. 74 ust. 3).

W myśl art. 138 ust. 1 powyższej ustawy osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu.

Za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się:

1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania;

2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia (ust. 2).

Jak zaś stanowi art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2015 roku, poz. 121 ze zm.) osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego, z uwzględnieniem ust. 11.

W niniejszej sprawie spornym jest czy świadczenia pobrane przez

B. M. w okresie od 1 listopada 2013 roku do 31 sierpnia 2014 roku oraz od 1 lutego 2015 roku do 31 sierpnia 2015 roku są świadczeniami nienależnymi.

Z pisma (...) Zakładów (...) W. T. nr (...) w C. wynika, iż B. M. był uczniem T. w okresie od 1 września 2011 roku do 11 października 2013 roku. Ponownie naukę podjął od września 2014 roku w Liceum Ogólnokształcącym dla Dorosłych w C., którą kontynuował do 23 stycznia 2015 roku, kiedy to uchwałą Rady Pedagogicznej został skreślony z listy słuchaczy. Z powyższego zatem jednoznacznie wynika, iż w okresie od 1 listopada 2013 roku do 31 sierpnia 2014 roku oraz od 1 lutego 2015 roku do 31 sierpnia 2015 roku nie kontynuował on nauki. Odwołujący pouczony był o konieczności poinformowania Zakładu o okolicznościach uzasadniających zawieszenie lub wstrzymanie wypłaty renty rodzinnej. Takie pouczenie zawarte jest w pkt XII decyzji, zgodnie z którym osoba pobierająca rentę rodzinną lub część tej renty przysługującą dziecku - po ukończeniu 16 roku życia - zobowiązana jest powiadomić organ rentowy o zaprzestaniu uczęszczania do szkoły - uczelni, a jeżeli uczy się nadal - zobowiązuje się do nadesłania zaświadczenia z ww. szkoły - uczelni z podaniem terminu programowego jej ukończenia. B. M. uchybił temu obowiązkowi, co tym samym uzasadniało żądanie zwrotu kwoty 9.022,36 złotych za okres od 1 listopada 2013 roku do 31 sierpnia 2014 roku oraz kwoty 5.112,02 złotych za okres od 1 lutego 2015 roku do 31 sierpnia 2015 roku, kiedy to nie kontynuował on nauki.

Wskazać należy przy tym, iż zobowiązanie do zwrotu całości nienależnie pobranych części renty rodzinnej przez osobę, która utraciła prawo do tego świadczenia, nie prowadzi do ponownego ustalenia wysokości lub podziału renty rodzinnej przysługującej pozostałym osobom uprawnionym do tego świadczenia za okresy, które przypadają przed miesiącem ujawnienia okoliczności powodujących konieczność dokonania ponownego ustalenia wysokości lub podziału renty rodzinnej. Tym samym jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 marca 2010 roku w sprawie sygn. akt II UK 235/09 (LEX nr 920573) osoba, która nienależnie pobrała część renty rodzinnej jest zobowiązana do zwrotu całości wypłaconych świadczeń, bez możliwości wstecznego ustalenia nowej wysokości lub nowego podziału renty ze względu na zmianę liczby osób uprawnionych za okresy przypadające przed miesiącem ujawnienia okoliczności uzasadniających ponownego ustalenie wysokości lub ponowny podział renty rodzinnej (art. 74 ust. 2 w związku z art. 138 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). Powyższe wynika z faktu, iż ponowne ustalenie wysokości renty rodzinnej, tak jak wszystkie inne świadczenia z ubezpieczenia społecznego, są przyznawane, zmieniane lub ponownie ustalone w zasadzie na wniosek osób uprawnionych, a z urzędu tylko w razie uzyskania przez organ rentowy wiadomości o okolicznościach powodujących konieczność zmiany dotychczasowego podziału renty rodzinnej. W odniesieniu do renty rodzinnej potwierdzają to wyraźnie unormowania zawarte w art. 74 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach, który stanowi, że w razie ujawnienia okoliczności powodujących konieczność podziału renty rodzinnej po raz pierwszy lub zmiany warunków dotychczasowego podziału renty ze względu na zmianę liczby osób uprawnionych organ rentowy dokonuje podziału świadczenia od miesiąca ujawnienia tych okoliczności. Ponadto w art. 107a ust. 4 ustawy wyraźnie wskazano, iż na wniosek osoby, o której mowa w ust. 1, prawo do renty rodzinnej ulega ponownemu ustaleniu, nie wcześniej jednak niż od miesiąca zgłoszenia wniosku. Powyższe regulacje prawne wykluczają tym samym dokonanie

z mocą wsteczną ponownego podziału pomiędzy osoby uprawnione renty rodzinnej za okresy, w których jedna lub niektóre z osób uprawnionych nienależnie pobrały przypadające na nie równe części renty rodzinnej.

Z powyższego wynika zatem, iż skoro B. M. pobrał nienależnie część renty rodzinnej po zaprzestaniu przez niego nauki w szkole i utracie prawa do części tego świadczenia, o czym nie powiadomił organu rentowego, to wyłącznie jego obarcza odpowiedzialność z tytułu pobrania całych nienależnych mu części renty rodzinnej. Brak jest również możliwości wstecznego ustalenia nowej wysokości lub nowego podziału tego świadczenia na pozostałych uprawnionych, ze względu na zmianę liczby osób uprawnionych za okresy przypadające przed miesiącem ujawnienia okoliczności uzasadniających ponowne ustalenie wysokości i ponowny podział renty rodzinnej. Innymi słowy zobowiązanie do zwrotu całości nienależnie pobranych części renty rodzinnej przez osobę, która utraciła prawo do tego świadczenia, nie prowadzi do ponownego ustalenia wysokości lub podziału renty rodzinnej przysługującej pozostałym osobom uprawnionym do tego świadczenia za okresy, które przypadały przed miesiącem ujawnienia okoliczności powodujących konieczność dokonania ponownego ustalenia wysokości lub podziału renty rodzinnej.

Wbrew żądaniu ubezpieczonego brak jest także obecnie podstaw do badania podstaw odstąpienia lub umorzenia należności, albowiem powyższe okoliczności nie były przedmiotem zaskarżonych decyzji, które dotyczyły jedynie obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Jak zaś wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 maja 1999 roku w sprawie sygn. akt II UZP 52/99 (OSNP 2000/15/601) w sprawie z odwołania od decyzji organu rentowego, jej treść wyznacza przedmiot i zakres rozpoznania oraz orzeczenia sądu pracy i ubezpieczeń społecznych. Stwierdzenie, czy są podstawy do zastosowania ulgi w spłacie nienależnie pobranych świadczeń będzie przedmiotem odrębnych decyzji organu rentowego, wydanych na skutek wniosków ubezpieczonego złożonych w dniu 30 listopada 2015 roku. Do dnia wydania wyroku w niniejszej sprawie wnioski te nie zostały rozpoznane.

Mając na uwadze powyższe Sąd w tym zakresie orzekł jak w pkt 2 sentencji wyroku na podstawie art. 477¹⁴ § 1 k.p.c.

Za zasadne Sąd uznał natomiast twierdzenia ubezpieczonego co do braku podstaw żądania odsetek za okres przypadający przed datą decyzji zobowiązujących go do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Jak bowiem słusznie wyjaśnił Sąd Apelacyjny w G. w wyroku z dnia 18 października 2013 roku w sprawie sygn. akt III AUa (...) (LEX nr 1391864) "żądanie zwrotu" nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie dotyczącej tego decyzji (można powiedzieć, że staje się wymagalne w tym momencie, a nie w czasie spełniania świadczeń). Z tą chwilą następuje też wymagalność (w prawnym znaczeniu według prawa cywilnego - art. 359 § 2 k.c.) roszczenia o odsetki, gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego (art. 481 § 1 k.c.). Z tą też chwilą rozpoczyna się bieg przedawnienia roszczenia o zapłatę odsetek (art. 120 § 1 k.c.). Powyższe wynika z faktu, iż datę rozpoczęcia ich (odsetek) naliczania nie można utożsamiać z datą ustania uprawnień do świadczenia aktualizującą obowiązek ich zwrotu. Świadczenia te wywodzą się bowiem z innej podstawy prawnej. O ile obowiązek zwrotu świadczenia "głównego", tj. nienależnie pobranego świadczenia emerytalno-rentowego dotyczy całego okresu ich pobierania, od momentu pierwszej kwoty (miesiąca) do czasu wstrzymania wypłaty świadczenia bądź ponownego nabycia do nich prawa, to obowiązek zapłaty odsetek, jako świadczenia wtórnego aktualizuje się dopiero w momencie poinformowania strony zobowiązanej do zwrotu nienależnych pobranych świadczeń o takim obowiązku. Instytucja nienależnie pobranych świadczeń jest regulowana ustawowo - art. 138 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 z późn. zm.) - i każde świadczenie przyznane bądź wypłacone we wskazanych w tej definicji okolicznościach staje się świadczeniem nienależnym. Żądanie zwrotu takiego świadczenia musi się jednak odbyć w drodze wydania decyzji administracyjnej i dopiero od momentu jej skutecznego doręczenia na osobie zobowiązanej ciąży obowiązek ich zwrotu. Ta data "aktywizuje" również wcześniej nie istniejący obowiązek odsetkowy, będący należnością wtórną. Powyższe znajduje również odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który w wyroku z dnia 3 lutego 2010 roku w sprawie sygn. akt I UK 210/09 (LEX nr 585713) wskazał, iż świadczenia z ubezpieczeń społecznych są przyznawane w drodze decyzji administracyjnych i na podstawie decyzji administracyjnych są wypłacane. Nie można zatem utrzymywać, że świadczenia wypłacone na podstawie pozostającej w obrocie prawnym decyzji administracyjnej jako nienależne podlegały zwrotowi w dacie wypłaty, choćby przesłanki przyznania świadczenia w rzeczywistości nie

istniały lub odpadły. Świadczenia w myśl art. 84 ustawy systemowej i art. 138 ustawy o emeryturach i rentach uważane za nienależne podlegają zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzję administracyjną. Pogląd ten umacnia treść art. 84 ust. 4 i ust. 7 ustawy systemowej, w których użyte zostały sformułowania "kwoty nienależnie pobranych świadczeń ustalone prawomocną decyzją" (ust. 4) oraz "uprawomocnienie się decyzji ustalającej te należności" (ust. 7). Świadomość uzyskania prawa do świadczeń na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo innego rodzaju wprowadzenia w błąd organu rentowego jest jedynie jedną z przesłanek wydania decyzji. Organ rentowy jest przy tym - z mocy art. 138 ustawy emerytalnej (tak samo z mocy art. 84 ustawy systemowej) - ograniczony, co do okresu, za który może żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń. W tej decyzji organ określa kwotę świadczeń nienależnych. Od kwoty wymienionej w decyzji należą się odsetki "w wysokości i na zasadach prawa cywilnego". Mając na uwadze powyższe brak jest podstaw do żądania od ubezpieczonego odsetek od nienależnie pobranych świadczeń naliczonych od kwoty 9.022,36 złotych za okres od 19 listopada 2013 roku do 27 października 2015 roku w wysokości 2.537,58 złotych oraz naliczonych od kwoty 5.112,02 za okres od oraz od 16 lutego 2015 roku do 27 października 2015 roku w wysokości 183,40 złotych.

Z tego też względu Sąd w tym zakresie zmienił zaskarżony wyrok na podstawie art. 477¹⁴ § 2 k.p.c.